MANUSCRIPTUM

1-2 1998
(110-111) ANUL XXIX

LUCIAN BLAGA ❦ MIRCEA ELIADE ❦ EUGEN IONESCO
EMIL CIORAN ❦ GRIGORE CUGLER ❦ OSCAR WALTER CISEK
ARON COTRUŞ ❦ AL.D. ZAMFIRESCU ❦ RAOUL BOSSY

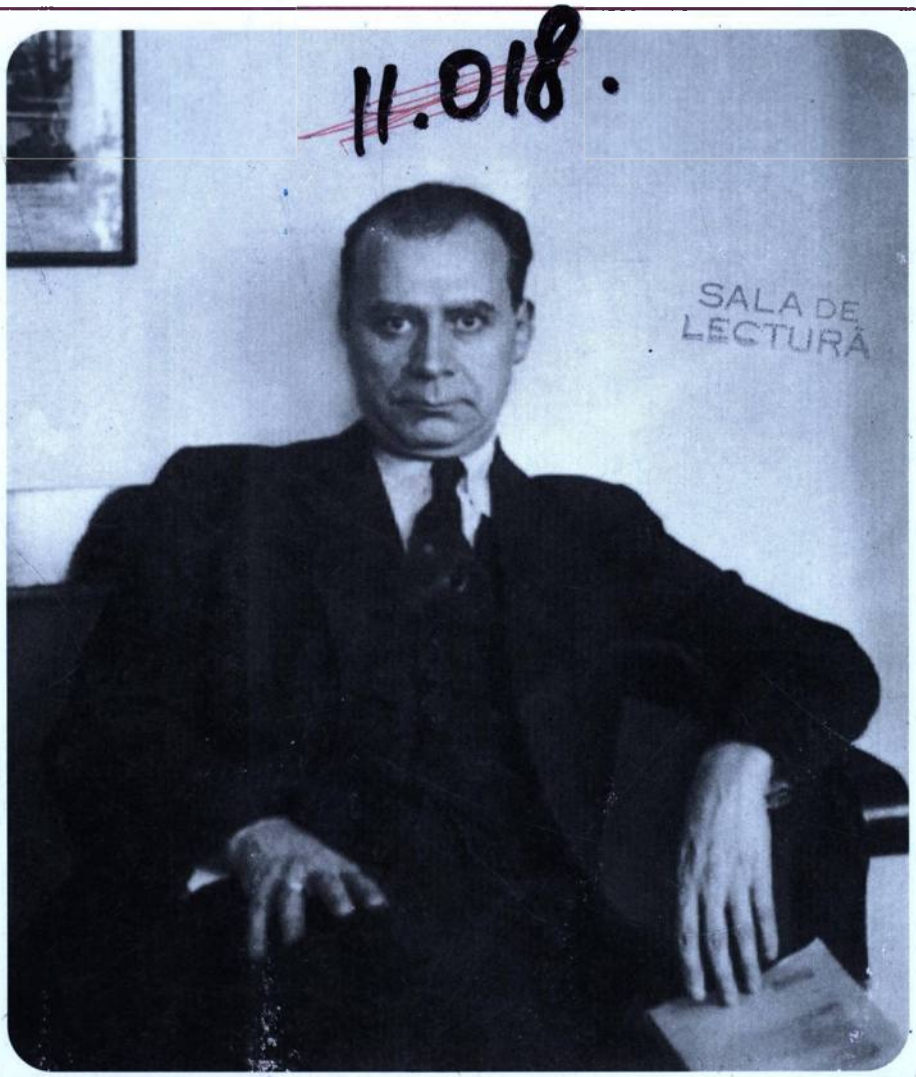

* Inedit * Inedit * Inedit *

Coperta I:

Lucian Blaga la Sibiu în 1944

«Dar văd că m-am abătut de la modestul meu subiect. Cât de uşor te fură condeiul! Pui pe hârtie un singur cuvânt; el cere pe altul după el şi acela pe altul. Fără să ştii cum şi când, te trezeşti că ai scris o carte! Treaba mai grea vine pe urmă când trebuie să-i găseşti un titlu. La fel se întâmplă, de altfel, şi cu oamenii: întâi se nasc, cresc şi numai după ce sunt gata li se pune titlul. Nici chiar portarii de hotel nu ştiu, când sunt copii, că mai târziu vor purta acest titlu. De altfel, s-ar părea chiar curios să auzi pe cineva spunând: *azi, soţia mea a născut un Portar*, sau să citeşti în ziare: *femeia X.Y. a dat naştere unui Colonel de Intendenţă.* [...]

Sunt născut dintr-un neam de oameni săraci şi atât de modeşti şi de neînsemnaţi încât familia mea nu şi-a putut permite nici măcar luxul elementar de a avea ceea ce de obicei se arată sub denumirea de *membri.* Familia mea nu are nici un membru.»

Grigore Cugler

Afară-de-unu-singur

11.018

MANUSCRIPTUM

1–2/1998 • (110–111)

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
MINISTERUL
CULTURII
ŞI MUZEUL
LITERATURII
ROMÂNE

P/10210

DIRECTOR FONDATOR
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

SALA DE LECTURĂ

Documentele, însoţite de fotocopii, se primesc pe adresa redacţiei
Bd. Dacia, nr. 12, Bucureşti, Tel. 650.20.96; Fax: 650.39.22; e-mail: mnlr@kappa.ro

Cititorii din străinătate se pot adresa prin „Rodipet" – S.A., P.O. Box 33– 57, Fax: 222.64.07, 22264.39,
Bucureşti – Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti şi prin telefon 223.31.49, Bucureşti,
pentru abonare.
Comandă de stat. Preţul cu amănuntul este cel imprimat pe copertă.
Revistă editată şi cu sprijinul „Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă".

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul executat la imprimeria „Semne"

06
16
10.240

SUMAR

Scriitori şi diplomaţi

6–12 Lumea interbelică văzută din cancelarii diplomatice – editorial de *Alexandru CONDEESCU*

Punct – contrapunct

13–17 Diplomaţi-scriitori. Scriitori-diplomaţi (eseu de *Neagu DJUVARA*)

File de album

Al. Duiliu ZAMFIRESCU

19–25 Depărtări şi întoarceri – un diplomat de carieră (comentariu de *Sanda STOLOJAN*)

hors texte Un ambasador de altădată (fotografii de familie comunicate şi adnotate de *Lascăr ZAMFIRESCU*)

Referatul ca literatură

26–59 «*Se pare că ne aflăm iarăşi în faţa unei tentative de intrigă pornită de la Budapesta*» (documente diplomatice de la Rio de Janeiro, Lisabona, Varşovia, Roma, Copenhaga)

O.W. CISEK

60–61 Desluşiri central-europene (prefaţă de *Grete TARTLER*)

62–107 «*...în democraţie sunt admise multe, însă totuşi nu orice*» (rapoarte şi sinteză de presă de la Praga)

Aron COTRUŞ

108–113 «*Este poate, cel mai eficient ataşat de presă străin la Madrid*» (studiu introductiv de *Alexandru RUJA*)

114–148 «*...Singur, fără mijloace, m-am zbătut, ceas de ceas, zi de zi, să spulber atmosfera grea ce ne-a creat-o în Spania propaganda ungurească şi să întorc spre România privirile frăţeşti şi inima spaniolilor...*» (referate, rapoarte, buletine de presă de la Varşovia şi Madrid)

SUMAR

149–150 «*Poet al surghiunului românesc*» – fragmente din conferinţa poetei Yvone ROSSIGNON-MENCHINELLI rostită la Roma în 1957 cu ocazia sărbătoririi lui Aron COTRUŞ de către emigraţia română (notă de *Mircea POPA*)

151 *Cântecul lui Iuliu Maniu* (un poem atribuit lui Aron COTRUŞ)

Literatura ca referat

Lucian BLAGA

152–158 «*...ataşat de presă, o funcţie destul de incertă în marginea diplomaţiei...*» (introducere de *Ion BĂLU*)

159–170 «*E întâia oară că se scrie în Portugalia despre literatura românească*» (telegrame şi referate din Lisabona)

Arhivă sentimentală

Octav VOROBCHIEVICI

171–172 Un om dăruit scrisului (notă introductivă de *Dumitru PREDA*)

173–178 «*La Lisabona cu Lucian Blaga*» – amintirile unui ataşat militar

hors texte Lucian BLAGA (fotografii de familie comunicate de *Dorli BLAGA*)

Curier

Raoul BOSSY

179 Corespondenţă diplomatică cu Lucian BLAGA (prezentare de *Mircea POPA*)

180–181 «*...publicul finlandez, atât de primitor pentru opere de valoare străine...*» – scrisoare (23 mai 1934)

Revelaţia arhivelor

Mircea ELIADE

182–185 ...şi Portugalia (precizări de *Mircea HANDOCA*)

186–195 «*...Pentru a face să circule un autor [...] trebuie să fie tipărit de o mare casă de editură şi, dacă se poate, tradus de un scriitor...*» (telegrame, rapoarte şi sinteze de presă, comentarii culturale de la Lisabona)

SUMAR

196–204 «...*Eu nu lucrez ca să mă aprecieze cei din ţară – ci ca să fac cunoscută România în străinătate...*» (scrisori către familie)

Lumea ca absurd

Eugen IONESCU

205–207 Un scriitor printre diplomaţi (prezentare de *Simona CIOCULESCU*)
208–226 «...*arta singură exprimă sufletul adânc şi permanent al unui neam şi al unei culturi. Serviciile pe care o literatură bine tradusă le poate aduce sunt incalculabile chiar dacă nu toată lumea poate înţelege aceasta de la început.*» (rapoarte şi referate de la Toulouse şi Vichy)

Emil CIORAN

227–230 ...sau neliniştea de a exista (comentariu de *Simona CIOCULESCU*)
231–239 «...*Ceea ce am fost nu mă mai interesează...*» – scrisori către Petru COMARNESCU

Absurdul ca lume

Grigore CUGLER

240–248 Un diplomat printre literaţi (prefaţă de *Geo ŞERBAN*)
249 Un compozitor român (traducere din „*Scenen*“ 16 febr. 1934)
250–273 «...*tenacitatea şi puterea de asimilare, două din marile caracteristici ale poporului român...*» (referate, teste, telegrame de la Stockholm, Bratislava şi Oslo)

Biblioteca „*Manuscriptum*“
AFARĂ-DE-UNU-SINGUR

274 Un roman regăsit (notă de *Aurelia DUMITRAŞCU*)
275–315 *Afară-de-unu-singur* (roman)
316–319 Prea uitatul nostru „APUNAKE“ (postfaţă de *Barbu BREZIANU*)

*

Sumar (în engleză, franceză, germană, rusă)

Număr realizat în colaborare cu *Direcţia arhivelor şi documentelor diplomatice* din MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE

Lumea interbelică văzută

Literatura nu a salvat niciodată lumea, dar a pledat totdeauna convingător şi favorabil pentru ea. Chiar şi când a acuzat-o, i-a obţinut mereu, prin însuşi harul cuvintelor de a o face suportabilă în „efigia" ei literară, circumstanţe atenuante, numind şi depăşindu-i astfel absurdul, punând ceva ordine logică în haos, cântându-l ori povestindu-l. Lumea a căpătat de la începuturi prin cuvânt şi prin literatură un sens, o structură şi o semnificaţie existenţială, chiar dacă acestea se străduiesc a consfinţi în secolul nostru de sfârşit de mileniu tocmai lipsa ei de sens, revelând absurdul existenţei unor fiinţe omeneşti condamnate, prin străbaterea labirintului vieţii, la o moarte care nu dovedeşte nimic. Ceea ce devine tot mai evident pentru protagoniştii şi martorii perioadei istorice de care ne ocupăm, un interval între două măceluri mondiale marcat de ivirea a două ciume totalitare, roşie şi brună.

Şi totuşi, pentru România modernă, devenită pentru întâia oară ea însăşi înfăptuitoare de istorie, pătrarul acesta de veac a însemnat o intensă, strălucitoare, paradoxală şi sângeroasă epocă de „Renaştere naţională", care a eliberat energiile latente ale neamului reîntregit, a grăbit cristalizarea unor autentice generaţii de creaţie şi a exacerbat destinele individuale ale personalităţilor ei, dându-le – în răstimpul liber dintre cele două invazii, teutone şi slave – iluzia că vor reuşi prin implicarea în politic să determine cursul istoric al ţării. Sau prin angajarea lor în slujba statului, în diplomaţie. Şi dacă n-au ajuns chiar oameni de stat, precum Kogălniceanu, scriitorii români s-au dovedit în acea perioadă excelenţi funcţionari de stat, dăruiţi şi extrem de corecţi în îndatoririle lor oficiale – mărturie stă şi acest număr al revistei noastre, consacrat lor – adevărate modele în exercitarea „meseriilor" din sfera diplomatică, contrazicând surprinzător – mai puţin, poate, Cioran – prejudecăţile şi clişeele „artistului boem, neisprăvit şi leneş" în obligaţiile sale sociale. Precursor este şi aici Eminescu, a cărui conştiinciozitate în materie de „atribuţii de serviciu", fie ele de cancelarie, revizorat ori redacţie, friza pedanteria. Nici Alecsandri nu fusese însă mai prejos când s-a pus problema recunoaşterii „Micii Uniri" de către marile puteri.

Evident, astăzi, după aproape o jumătate de secol de degradare şi ticăloşire a societăţii româneşti sub meschina teroare a comunismului autohton care, ca o ţoapă alergică la intelectualitate, bună-cuviinţă şi cultură, a ridicat mârlănia la rang de politică de selecţie naţională promovând, după era torţionarilor de aiurea aduşi de bolşevism, dictatura mitocanului de tip nou, activistul neaoş, mocofan, în genere prost, dar viclean, şmecher şi cât mai incompetent; ca şi după mediocritatea mizeriei acestui deceniu tulbure de tranziţie, care a extrapolat prin înavuţire mitocănia dincolo şi de limitele sistemului anterior, există acum tendinţa firească de a face din perioada interbelică un *mit al vârstei de aur,* creând unei societăţi pline de contraste

din cancelarii diplomatice

o imagine utopică şi idilică. „Vocea arhivelor" decantată de patimile trecutului şi dincolo de interesele prezentului, ne poate călăuzi să deosebim falsurile istorice ca şi miturile istoriografiei noastre din ultimii 50 de ani, de adevărul faptelor, acum când ceea ce era politică în anii '30 a devenit de mult istorie. Şi nu e puţin lucru să vezi această palpitantă istorie – puţin cunoscută nouă – sintetizată în rapoarte, memorii şi telegrame diplomatice semnate de Lucian Blaga, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Al.D. Zamfirescu, Aron Cotruş, O.W. Cisek, Ştefan Baciu, Grigore Cugler şi alţi scriitori aflaţi atunci în serviciul diplomatic al ţării. „Scotocind" în arhivele puse cu generozitate şi competenţă la dispoziţia cercetătorilor noştri de către Ministerul Afacerilor Externe, avem tocmai şansa reală de a regăsi portretul autentic, netrucat, al acelei lumi, răsfrânt în nenumărate documente de epocă. Iar când acestea sunt întocmite de oameni cu ştiinţă a artei cuvântului – scriitorii – există toate şansele ca portretul să fie nu numai exact, ci şi expresiv. (De pildă, memorabilele formulări în caracterizarea generalului Antonescu dintr-un desen executat în câteva tuşe precise de către Aron Cotruş la Madrid, sau plasticele descrieri ale situaţiei sud-est europene făcute de la Praga de O.W. Cisek, care dovedesc cât de lipsită de imaginaţie este uneori istoria pe aceste meleaguri prin repetarea în timp a unor situaţii dramatice, ori pertinentele şi atât de limpezi stilistic analize ale culiselor economice şi politice internaţionale făcute cu eleganţă din diversele capitale occidentale de Al.D. Zamfirescu ş.a.m.d.). Natural, modul de a focaliza lumina asupra trăsăturilor lumii pe care o prospectează în calitate de observatori ai spaţiilor geopolitice şi spirituale unde îşi fac „serviciul", întocmind rapoarte şi sinteze în folosul Centralei din ţară, luminează în egală măsură şi trăsăturile caracteriologice ale autorilor, interesând deci şi istoria literară. Se realizează astfel o imagine în „oglinda cuvintelor", înglobând epoca, dar şi pe observatorii ei.

Epoca, aşa cum transpare ea din „literatura rapoartelor", este una de expansiune creatoare a unei forme istorice care îşi conţine în sine criza, negăsindu-i alte soluţii decât cele extrem violente. Nimic din ce e istoric nebuneşte nu i-a fost străin epocii şi nimic mai străin ei decât idilismul sub zodia căruia o vedem acum. Estul şi centrul european ieşite din anacronismul imperial austro-ungar îşi regăsesc identitatea în noi state şi şi-o dezvoltă sub ameninţarea crescândă a recentului imperiu de la răsărit, în care secera şi ciocanul luaseră locul capetelor vechiului vultur bicefal, în vreme ce apusul Europei atinge apogeul şi stagnarea în detrimentul Germaniei şi în folosul Americii, totul în timp ce întreg globul devenea, sub decorul somptuos al diplomaţiei oficiale, scena înfruntărilor subterane şi nemiloase între marile monopoluri ale industriei şi finanţelor internaţionale. Uriaşe avânturi economice coincid cu răsunătoare scandaluri de corupţie, teorii revoluţionare ale ştiinţei şi

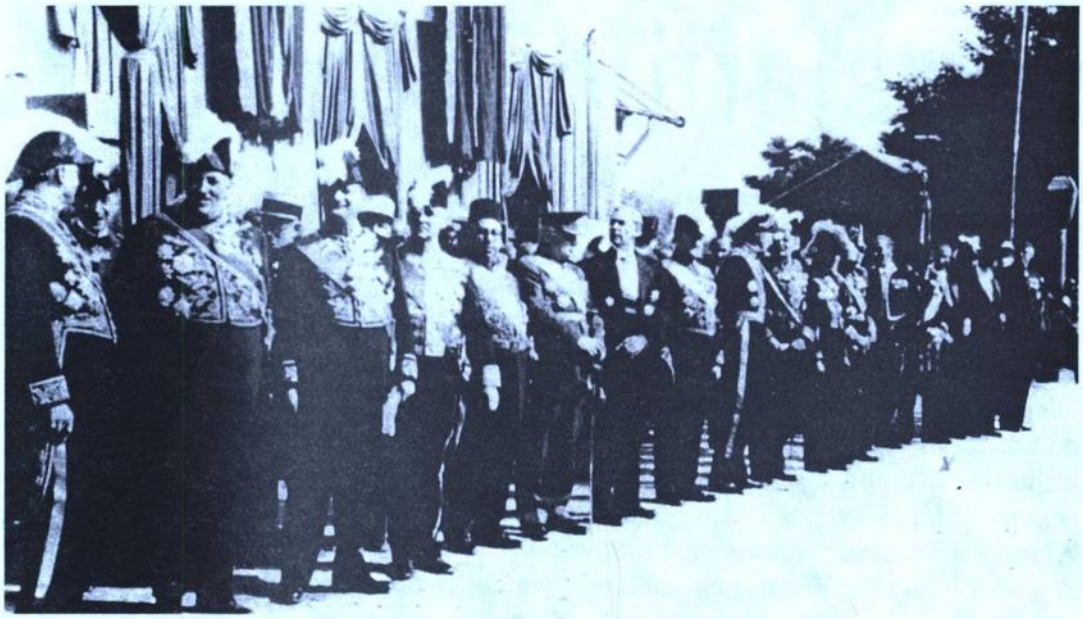

Corpul diplomatic în ţinută de gală, la înmormântarea Reginei Maria

superba revoluţie a formelor artei se amestecă cu obscuratismul „mesianic" al revoluţiilor bolşevice şi cu exaltarea fanatică a ucigaşilor de ocazie sau de profesie în numele unor ideologii ale superiorităţii sociale ori rasiale, progresul neţărmurit al invenţiilor tehnice produce simultan falimente dezastruoase, îndrăzneţe speculaţii la bursă nasc dramatice crahuri bancare, capodopere ale literaturii sunt contemporane pe rafturile librăriilor cu broşuri de isterică propagandă politică în strigătele asurzitoare şi nu o dată derutante ale unei prese libere de orice deontologie, confundând prea des adevărul cu şantajul de presă, aducător de tiraje şi „etaje", rafinamentul şi excesul de civilizaţie se îmbină cu teroarea asasinatului politic şi barbaria crimelor în masă, spectaculoase alianţe interstatale pregătite cu minuţie în cabinetele ministeriale sunt subminate de dezvăluirea unor nu mai puţin spectaculoase afaceri de spionaj, în ambele diplomaţia vremii jucând roluri de primă mărime – iată suficiente motive pentru ca spectacolul acestei lumi, aşa cum apare el în lumina rapoartelor secrete ale Ministerului Afacerilor Străine, să fie în egală măsură aberant şi fascinant. El relevă cititorului o epocă de exorcizare mondială a gravelor păcate omeneşti ieşite din cotloanele cele mai întunecate ale fiinţelor şi totodată o epocă de strălucită efervescenţă a minţii şi afirmare a spiritului uman, care-i conferă perioadei indubitabilul „stigmat" al percepţiei exasperate a absurdităţii existenţei omeneşti, dar şi o incontestabilă aură de netăgăduită glorie, căci – cel puţin în spaţiul ce ne interesează – ea a avut superbe momente de genialitate. A fost, spre deosebire de tot ce a urmat, o *epocă de geniu,* ca şi „raportorii" ei de la Externe: Blaga, Eliade, Cioran, Ionesco şi „necunoscutul", pentru mulţi Grigore Cugler, prezenţi acum în paginile revistei *„Manuscriptum".* Şi nu cred că spunem o noutate atunci când constatăm că opera fiecăruia se instituie într-un răspuns adesea de geniu la întrebările iscate de absurdul lumii pe care au

Cenaclul scriitorilor diplomați de la Rio de Janeiro, al cărui secretar permanent a fost Ștefan Baciu

avut șansa (și prin natura activității lor diplomatice) să o observe din mai multe puncte cardinale, căutându-i mereu un tâlc, un rost, un sens, contribuind fiecare în felul lui la iluminarea ei.

*
* *

Printre colegii săi de breaslă, scriitori și diplomați, Grigore Cugler rămâne și azi unul din marii nedreptățiți ai unei istorii literare românești care nu și-a recuperat încă toate valorile, multe dintre ele eliminate brutal din scena plină de fervoare a vieții culturale interbelice prin năvălirea barbară a bolșevismului victorios, promotor obtuz al „realismului socialist" și al intolerantei „concepții unice" asupra litertaturii. Destinul nu l-a răsfățat defel pe acest unic urmaș autentic al lui Urmuz. Dacă, după aproape un deceniu și jumătate de îngheț intelectual, importante „universuri imaginare și literare" ale scriitorilor, sincroni la vremea lor cu modernismul european, au fost într-o bună măsură treptat regăsite, asimilate și integrate *paradigmei literare neomoderne,* născute cu greu în jurul „momentului '68" în cultura românească socialistă, niște pagini atât de năstrușnice, de bizare și de libere de orice prejudecăți „semnificante" și „textuale" ca cele publicate în 1934 în micul lui „antiroman" (cu ilustrațiile grotești ale autorului) *Apunake și alte fenomene,* de Grigore Cugler – un debutant prea puțin cunoscut, violonist și compozitor fără o prezență constantă în viața literară, mereu plecat înaintea războiului departe de țară în misiune dilomatică, apoi emigrat în preaîndepărtata Americă Latină – pagini deci atât de neconforme spiritului culturii oficial-acceptate și aparținând unui scriitor din „dușmănosul" exil nu au avut nici o șansă să pătrundă

în conştiinţa literară românească postbelică. După o singură consemnare în antologia lui Saşa Pană, peste ele s-a aşternut absolut şi pe nedrept uitarea, deşi autorul lor – cum îşi amintea cu umor dl Alexandru Paleologu într-o discuţie recentă la Muzeul Literaturii Române – ajunsese la o oarecare preţuire în cercurile de avangardă şi studenţeşti, graţie nonconformismului integral al construcţiei personajului său, iniţiator al unui stil „comportamental" frondeur, absurd şi ilar, la modă odinioară printre tinerii cu veleităţi artistice dintre cele două războaie, *„apunakismul"*.

Tot fără ecou în ţară au rămas din păcate şi rarele texte publicate în exil (din ciclul *Vi-l prezint pe Ţeavă*) [1], cele mai multe tipărite cu sprijinul acelui mare împătimit de literatură, Ştefan Baciu, animator neobosit al activităţii emigraţiei literare româneşti, fost coleg în diplomaţie cu Cugler [2] şi trăitor şi el al unui dureros surghiun în America, întâi la Rio de Janeiro, apoi tocmai la Honolulu.

Iată însă, că la 60 de ani de la apariţia lui *Apunake* şi la 22 de la dispariţia autorului său, redacţia revistei *„Manuscriptum"* descoperă printr-una din acele întâmplări minunate ale istoriei literare, nu puţine de-a lungul vremii, manuscrisul (mai precis dactilograma cu corecturile pentru tipar) celei de-a doua cărţi reprezentative şi revelatoare pentru talentul lui Cugler, considerată pierdută în catastrofa anilor de la sfârşitul războiului, *Afară de unu singur.* Habent sua fata libelli! Cărţile au într-adevăr o soartă a lor; şi revistele! Acest „mini roman" al absurdului pur, debordând de umor „intertextualist" (din care revista noastră a mai publicat în 1995 un scurt fragment, spărgând prima „embargoul uitării", instituit la noi după 1948 asupra insolitului scriitor), antiroman al cărui titlu nu este totuşi o premoniţie auctorială a solitudinii exilului – aşa cum am fi înclinaţi poate s-o credem – ci înseamnă pur şi simplu, în contextul mirobolant al cărţii, „cu o unică excepţie" (*«Viaţa de far prezenta toate avantagiile, afară de unu singur...»*) a dus în chip paradoxal şi oricât ar părea de curios şi la proiectul volumului de faţă *„Manuscriptum"*, dedicat scriitorilor care au activat în diplomaţie. Hotărâţi să aflăm cât mai multe despre activitatea lui Grigore Cugler, «prea uitatul nostru Apunake», cum îl numeşte Barbu Brezianu în titlul textului său introductiv, ne-am adresat Arhivei Ministerului Afacerilor Externe, unde prin bunăvoinţa colegilor noştri

---

[1] Din scrierile lui Grigore Cugler a apărut în zilele noastre o amplă antologie *Apunake şi alte fenomene*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Mircea Popa, Ed. „Cogito", Oradea, 1996.

[2] «În toamna anului 1946 soseam la Berna, aflând de la unul dintre colegii de-acolo, că la masa la care mă instalasem, lucrase cu câţiva ani înainte... Grigore Cugler, care în anii aceia se afla şi el, departe peste hotare, ca însărcinat cu Afaceri al României la Oslo. Oscar Walter Cizek, care era şi el la Berna în calitate de consul general, era un admirator al lui Cugler, nu fără a sublinia evidenta „înrudire" cu Christian Morgenstern, pe care însă cred că Grigore Cugler nu l-a cunoscut, sau îl ştia, cunoştinţele lui de germană (cum aveam să văd mai târziu), nu i-ar fi îngăduit să-l citească aşa cum se cuvenea; în cazul acesta, s-ar fi putut vorbi mai degrabă de o „înrudire" cu Alfred Jarry şi Charles Cros, pe care îi citise. În fond, şi cred că asupra acestui aspect încă nu s-a insistat, Cugler a fost un scriitor „eminamente" român, şi în bună măsură, *balcanic*. Alt coleg de la Berna, consulul general Constantin Enea, care îl cunoscuse de mulţi ani, povestea episoade pitoreşti, calambururi sau epigrame devenite celebre în birourile Ministerului de Externe, în care figura şi diplomatul Charles Adolphe Cantacuzène, cunoscutul poet simbolist francez, ignorat în literatura română aproape cu desăvârşire.» (Ştefan Baciu, *Praful de pe tobă*, Ed. „Eminescu"1995). Asupra relaţiilor „postbelice" ale altor scriitori, dintre care Ştefan Baciu şi Ion Frunzetti, cu activitatea diplomatică vom reveni şi în alte numere ale revistei *„Manuscriptum"*.

„arhivari“ [3] am descoperit pe lângă multe lucruri despre Cugler şi un extraordinar tezaur de inedite, mult mai amplu ca număr de scriitori din care, cum arătam, prezentăm acum o parte cititorilor noştri, urmând să continuăm tipărirea lor şi în numerele viitoare.

Cugler ocupă totuşi un loc cu totul special în structura şi economia revistei, care încearcă să facă astfel şi un gest de „justiţie“ literară, publicând acum integral o carte inedită a acestui neobişnuit autor, a cărui cotă valorică o îndreptăţeşte la ocuparea unui loc de prim-plan în rafturile bibliotecii noastre, aşa cum şi-au găsit locul cărţile unor Alexandru Ciorănescu, Ştefan Baciu, Virgil Gheorghiu, Alexandru Vona şi alţi scriitori ai exilului românesc. Prin publicarea lui *Afară-de-unu-singur* – opera lui Cugler, nu întinsă, dar ca şi cea a lui Creangă, Urmuz, Blecher sau Virgil Mazilescu, extrem de densă şi semnificantă, îşi va rotunji dimensiunile constituindu-se, cu siguranţă, în una din certele revelaţii ale literaturii române recuperate după momentul postdecembrist. (De altfel, Muzeul Literaturii Române are intenţia de a realiza o ediţie completă a operei lui Grigore Cugler, pe măsura recuperării integrale a arhivei sale, sau a celei lui Ştefan Baciu.)

Cugler este un fenomen. Deşi aparent urmuzian până în vârful peniţei, demersul auctorial se vădeşte a fi extrem de personal, iar personalitatea sa extrem de originală. Descins ca şi Jarry (un Jarry autohton, jovial şi mucalit, pe care Creangă l-ar fi îndrăgit, desigur) din absurdul unor utopii închipuite de Rabelais şi Swift, Grigore Cugler a mers până la capăt pe drumul deschis la noi de Urmuz, „antiprozele“ sale ducând la ultimele consecinţe „suprarealiste“ comedia limbajului literar şi tragedia nonsensului existenţial din *Paginile bizare* ale ilustrului precursor al avangardei noastre. Cugler nu-l „imită“ pe Urmuz decât într-o măsură în care aceasta îl face să se descopere pe sine. Vocaţia literară a lui Grigore Cugler pentru „antiliteratură“ şi viziune absurdă este autentică şi irepresibilă. El vede enorm literatura şi simte monstruos „toposurile“ ei stereotipe. Din acest punct de vedere, el este mai mult un „postmodern“ avant la lettre, decât un avangardist întârziat. Imaginaţia şi ingeniozitatea lui în domeniul purului absurd al textului sunt inegalabile şi inepuizabile, iar efectul este, ca la Rabelais, fabulos. Verva parodierii clişeelor, formulelor şi chiar a stilurilor literare atinge uneori virtuozitatea unui talent pe care la noi, într-un alt registru, dar cu aceeaşi „plăcere textuală“, numai Caragiale l-a mai dezvoltat la asemenea proporţii „cosmico-comice“ împins de demonul ironiei sale geniale. Şi nu e oare o stranie coincidenţă că amândoi creatorii acestor parodii ale lumii absurde – văzute cu „sentimentul românesc“ al umorului – au murit departe de ţară după un auto-exil problematic, cu o profundă şi uneori ironic disimulată nostalgie a spaţiului spiritual originar (un mitic târg „balcanico-valah“), transpus cumva ca un decor scenic în interioarele caselor străine unde şi-au petrecut ultimii ani ai vieţii de hoinar?!

---

[3] Aducem şi aici mulţumirile noastre colectivului de cercetători din Cadrul Direcţiei Arhivă şi Documente Diplomatice cu care am colaborat nemijlocit la realizarea acestui număr, cu precădere domnilor Nicolae Alexandru Nicolescu şi Andrei Căpuşan, ca şi d-lui director Nicolae Dinu, cu care am stabilit de la început coordonatele acestei colaborări „interdepartamentale“ între literatură, diplomaţie şi cultură.

Varşovia, 1937, recepţie la Palatul Regal; în prim plan, ambasadorul român Al. Duiliu Zamfirescu

De altfel, – mai puţin Blaga, Zamfirescu, Cisek, despre care ştim în ce condiţii s-au stins acasă – majoritatea autorilor prezenţi în acest volum care au fost plecaţi în perioada interbelică în misiuni diplomatice, a pierit prin străinătate după un exil mai mult sau mai puţin autoimpus. Ceea ce se desprinde însă la toţi şi din aceste „texte diplomatice" în slujba politicii şi culturii româneşti din preajma războiului este tulburătoarea şi definitoria relaţie pe care fiecare, ca ambasador ori ataşat cultural sau comercial, ori ca secretar de presă, o are cu spaţiul său de baştină şi cu limba în care s-a născut aparţinând fatalmente unei ţări mici cu o cultură „marginală" faţă de marile puteri. Toţi, fără excepţie, de la Lucian Blaga la Eugen Ionescu caută căile de afirmare şi impunere ale valorilor naţionale, reale dar necunoscute în afară – cel mai adesea într-un permanent „duel" profesional pentru adevărul „imaginii" cu propaganda revizionistă maghiară, dezinformatoare şi neprietenă – descoperind adesea pe cont propriu mijloace şi metode de luptă specifice domeniului, necesare şi eficiente, pe care diplomaţia noastră actuală ar trebui să le reconsidere şi să le folosească adecvat după anii de întrerupere comunistă a comunicării europene, care ne-au aruncat cu cel puţin un secol şi mai rău în urmă.

Impresionantă pentru destinul fiecăruia ca scriitor, dincolo de lupta acerbă pentru cauza naţională ca slujbaş devotat al statului român, este aici drama ce transpare din texte a celui ce scrie într-o limbă de restrânsă circulaţie universală, aflat între dragostea firească pentru „limba tribului" său şi dorinţa, la fel de naturală de a se integra culturii europene şi mondiale. Această opţiune, care s-a radicalizat dureros odată cu încetarea atât a serviciului lor diplomatic, cât şi a legitimităţii politice a noului sistem politic din ţară, va determina inexorabil soarta scrierilor şi sensul exilului fiecăruia, ca fost diplomat şi permanent scriitor.

Alexandru CONDEESCU

DIPLOMAȚI – SCRIITORI, SCRIITORI – DIPLOMAȚI

Când eram mai tânăr, împărtășeam ideea că diplomația – vreau să spun profesiunea diplomatului – era propice creației literare. La originea acestei credințe se afla, probabil, la o vreme când curentele literare franceze erau dominante în *Intellighenția* românească, constatarea că unii din marii scriitori francezi – romancieri, poeți, dramaturgi, eseiști – trecuseră prin cariera diplomatică. Cred astăzi că era o simplă coincidență și că nu există nici o legătură între „meseria" diplomatului și eventuala sa creație literară. Nici una. Și probabil că, statistic, alte îndeletniciri vor fi dat și mai multe talente literare. Chiar elementul care, aparent, ar favoriza, la un diplomat, inspirația literară, anume contactul cu popoare și civilizații profund diferite de mediul său natural, departe de a fi o sursă de inspirație, poate fi aici mai curând un motiv de înfrânare, dată fiind „obligația de rezervă" a diplomatului și necesitatea de a menaja susceptibilitățile din țara unde este, sau a fost acreditat. O excepție, poate: Paul Morand. Ziaristul sau simplul călător e mult mai liber să-și exprime impresiile. E mai nestingherit. Uneori mai inspirat. Cartea genială a Marchizului de Custine, scrisă după numai trei luni de ședere în Rusia țarilor, carte care se mai citește și azi cu delectare după un veac și jumătate, nu putea fi scrisă de un diplomat.

Am exagerat totuși vorbind de „simplă coincidență". Diplomația veche, până pe la începutul secolului nostru, prezenta două caracteristici care favorizau apariția sau dezvoltarea talentelor literare; mai întâi obișnuita ei recrutare, din cauza prestigiului social al „Carierei" – cu C mare –, în straturile sociale cele mai înalte ale societății, cu vechi tradiții de *cultura mentis;* apoi faptul că în acele vremi diplomația era o meserie care lăsa destul timp pentru observare, pentru meditare, pentru scris. „Cariera", cum vom vedea, s-a schimbat de atunci radical.

Dar să lăsăm teoria.

Voi încerca mai întâi să-mi amintesc diplomați care s-au distins ca scriitori – precizând din capul locului limitele foarte strâmte ale câmpului meu de observație, redus aproape exclusiv la țara noastră și la Franța. Exemple din afară îmi vin prea puține în minte, fiindcă propria-mi cultură e limitată; mă gândesc de pildă la marele scriitor mexican Ottavio Paz, sau, aproape de noi, la iugoslavul Ivo Andrić, admirabilul evocator al Podului de pe Drina și al Cronicii din Travnic. Dinadins am scris „iugoslavul", fiindcă acest croat din Bosnia, diplomat pe vremea regelui Alexandru al Iugoslaviei, nicăieri în opera lui nu lasă să apară deosebirea lui „etnică"; cred că dacă ar fi trăit destul ca să vadă ororile din ultimii ani din țara lui, s-ar fi sinucis, sau ar fi fugit la antipod, în Papuasia.

Să luăm acum exemplul francez care, cum am spus la început, cred că se află la originea „mitului" diplomatului-scriitor. Îmi vin în minte nume răsunătoare: Chateaubriand, Stendhal, Gobineau... Dar răsare totodată întrebarea, valabilă pentru toate cazurile pe care le vom evoca: avem de-a face cu diplomați care ar fi fost și scriitori, sau cu scriitori deveniți întâmplător diplomați? Pentru Chateaubriand, cazul e clar, nu aparține „carierei". Când e trimis ambasador la Londra, în plină maturitate, a trecut, în timpul Revoluției și al lui Napoleon, prin multe „meserii" și e de acum un scriitor celebru. Stendhal (Henri Beyle) nu prezintă nici el un caz-tip. Fost ofițer, participant la războaiele napoleoniene, ocupă doar spre sfârșitul vieții niște posturi consulare. În fine Gobineau, care urcă toate treptele carierei

până la șef de misiune în mai multe țări, prezintă și el o figură ambiguă: e deja cunoscut în cercurile literare când, luat de Tocqueville pe lângă el în scurtul său ministeriat la Externe, se află angrenat, oarecum întâmplător, în cariera diplomatică. Înfumuratul aristocrat provincial va servi apoi, în silă, două regimuri pe care le detestă, pe Napoleon al III-lea și a III-a Republică. Opera lui e profund marcată de cele două șederi în Persia, mai întâi ca secretar de Legație, apoi ca ministru plenipotențiar. Între Stendhal și Gobineau, procesul literar e invers: Beyle-Stendhal e numit consul în Italia fiindcă a trăit în Italia și a scris în Italia; Gobineau scrie despre Orient fiindcă a fost trimis diplomat în Orient. Iată deci un prim caz de influență a carierei asupra inspirației. Dar vom vedea că e mai curând o excepție.

La noi, Istoria diplomației e, bineînțeles, mult mai scurtă în timp. Dar găsim aceleași ambiguități, aceleași interogații la primii noștri diplomați-scriitori, sau mai curând scriitori-diplomați, ca Vasile Alecsandri, Costache Negri, sau Ion Ghica. Să nu uităm că la începuturile „României" ca stat, implicarea în politică a apărut mai tuturor intelectualilor de seamă ai epocii ca o datorie sfântă. Acceptarea unei misiuni diplomatice era deci mai mult o obligație decât o vocație, caz, oricum, al lui Costache Negri care pleacă în silă la Constantinopol numai pentru a servi țara și pe prietenul său, Alexandru Cuza Vodă. Cazul lui Ion Ghica e și mai ciudat. După o viață agitată, consacrată aproape exclusiv politicii – revoluționar în 1848, bey de Samos în anii 1850, prim ministru de mai multe ori, la Iași mai întâi, apoi la București când principatele sunt în sfârșit unite, ministru de Externe după lovitura de stat care-l îndepărtează pe Cuza –, când la bătrânețe e trimis de guvern Ministru la Londra, mai mult ca să scape de el, într-un fel de „exil doré", Ghica, cu toate că a scris mult și de toate, n-a apucat încă să se afirme ca mare scriitor. Putem spune că scrisorile de la Londra către Vasile Alecsandri sunt adevăratul lui „debut" literar, prima afirmare ca maestru al prozei moderne românești. Diplomația n-a fost aici decât un accident – un „detonator". Dacă aș vrea să fiu rău, aș deduce din cazul lui Ion Ghica, și din două sau trei alte exemple, că diplomația nu-i prielnică creației literare decât atunci când e un simplu „accident de parcurs" în viața unui om înzestrat și-așa cu autentic talent literar.

Văd totuși în Franța, în epoca contemporană, cel puțin trei mari scriitori care odată cu o adevărată carieră diplomatică, au și o bogată creație literară: Paul Claudel, Jean Giraudoux și Saint-John Perse – dar la nici unul n-am găsit vreo legătură între „carieră" și inspirația literară. Primul, personaj ultra burghez, aș zice chiar prozaic și egoist în viața privată, scrie poezii și drame de inspirație creștină, de un lirism înflăcărat, în care, în ce mă privește, n-am văzut vreo urmă a lungii șederi a autorului în Extremul Orient. În cazul lui Saint-John Perse – dintr-o familie de creoli din Guadelupa, pe numele lui adevărat, Alexis Léger – te întrebi cu adevărat cum s-a putut concilia opera poetului, modern și original, cu greaua sarcină zilnică a funcționarului diplomatic, stâlp al Ministerului francez de Externe ca Secretar General sub zeci de guverne ale Republicii a III-a? Alexis Léger – Saint-John Perse, îmi apare ca un fel de Dr. Jekyll – Mr. Hyde! Absolută discrepanță, pare-mi-se, între operă și profesiunea autorului. (Venind vorba despre el, nu rezist tentației de a relata o întâmplare... care-l apropie puțin de noi. Luat cu el la Moscova în 1944 de generalul de Gaulle când acesta încearcă o primă apropiere de sovietici, Alexis Léger se află, la o cină, prin misterele protocolului, nu departe de Stalin, puțin în curmeziș în șirul din fața temutului „Generalissim". Gazdele – metodă încercată – umplu neîncetat paharele cu vodcă, pentru a-i aduce pe „adversari" la masa de negocieri în stare euforică, și chiar mai mult. Léger, observând că la fiecare umplut al paharelor servitorii folosesc o altă sticlă pentru Stalin se apleacă spre vecinul său și-i zice: – «Am impresia că „Generalissimul" bea apă în loc de vodcă...» Dar șiretul georgian a ghicit ceva, după gesturi, după priviri, și ordonă interpretului: – «Ce a spus franțuzu'?» Tălmaciul înlemnește, șovăie, începe să-i

tremure buza... Stalin porunceşte mai încruntat: – «Spune ce a spus!...» Bietul tălmaci, cu vocea stinsă, zice: – «Domnul a spus că Excelenţa voastră bea apă, nu vodcă...» O clipă de linişte mormântală. Se aşteaptă să cadă trăsnetul. Deodată Stalin izbucneşte în râs... – «Are dreptate... N-am voie să beau alcool.»)

Un gen foarte răspândit, în chip firesc, la diplomaţi, e memorialistica. Ar fi fastidios să încercăm o enumerare, chiar a Memoriilor mai celebre. Dar să-mi fie îngăduit, din nou, să caut exemplul mai ciudat – sau mai ciudat *pentru noi,* Maurice Palèologue a fost o figură marcantă a diplomaţiei franceze de la sfârşitul veacului trecut şi începutul veacului nostru. Ambasador al Franţei la Petrograd (Sankt Petersburg) în timpul primului război mondial, a lăsat interesante Memorii şi a sfârşit academician. Pare a fi fost un personaj destul de anost. Marta Bibescu îl încondeiază necruţător într-una din cărţile ei. Niciodată n-a mărturisit că era de origine română. Am povestit în altă parte, mai amănunţit, ciudata istorie a familiei sale. Să amintesc aici doar că tatăl său, Alexandru Paleologu, era de fapt copil din flori al unei Văcăreşti cu fiul popii Dumitru al bisericii „Tăbăcari" din Bucureşti, şi fusese înfiat deja măricel în 1835, de bunică-sa, băneasa Zoe Văcărescu, născută Paleologu – coborâtoare dintr-un Paleolog Guliano din sec. XVII care nu pare a fi avut pretenţii de descendenţă imperială. Tânărul Alexandru, revoluţionar înfocat, încearcă un atentat împotriva lui Vodă Bibescu în 1848. Odată cu înăbuşirea revoluţiei fuge la Paris şi nu se mai întoarce. Cred că savante explicaţii psihanalitice sunt de prisos pentru a explica la viitorul ambasador fireasca ocultare a originii bastarde a tatălui său. Povara acestei origini, pe acea vreme încă infamantă, explică probabil şi ura ce a animat pe Palèologue împotriva patriei sale de origine; în 1919–20, în timpul negocierilor pentru tratatele de pace de la Versailles, a militat pentru modificarea graniţei de vest a României în favoarea Ungariei!

Mă grăbesc să adaug că prietenul meu, senatorul Alexandru Paleologu, eseistul şi memorialistul, n-are nici o legătură de familie cu acei Paleolog Guliano pomeniţi mai sus. Dar întâmplătoarea coincidenţă de nume mă aduce să evoc cazul lui. Iată în aparenţă un exemplu perfect de om înzestrat cu mare ascuţime de spirit şi talent literar şi care a avut o vocaţie diplomatică! Avem dară cazul-tip, dar şi aici voi pune un semn de întrebare. Dacă n-ar fi venit tăvălugul sovietic, dacă cariera tânărului ataşat sau secretar de legaţie n-ar fi fost brutal curmată de venirea comuniştilor la putere, dacă omul n-ar fi suferit persecuţii, n-ar fi făcut ani de închisoare politică, s-ar fi consacrat el cu atâta râvnă şi pasiune studiului filosofiei şi artei, meditaţiei în general? Mă prind că nu. Un Alexandru Paleologu care ar fi parcurs itinerariul normal al unui diplomat de carieră, chiar la cel mai înalt nivel, nu ne-ar fi lăsat probabil decât ceva Memorii picante şi bine scrise. Nimic mai mult.

La noi nu văd ca autentic scriitor şi totodată diplomat de carieră decât pe Duiliu Zamfirescu. Plecarea lui Lucian Blaga, într-un post de Ministru plenipotenţiar sub Carol al II-lea, îmi apare ca un fel de incongruenţă. Iar numirea lui Mircea Eliade ca ataşat cultural sau a lui Vintilă Horia, consul, sunt simple accidente, pretexte pentru a scăpa din ţară. N-avem de-a face în aceste cazuri nici cu diplomaţi-scriitori nici cu scriitori-diplomaţi.

Rămân diplomaţii noştri memorialişti. Iarăşi, n-aş fi în măsură, fără cercetări amănunţite, să purced la o enumerare exhaustivă. Dau doar câteva nume.

Mai întâi, pe colegul şi prietenul lui Duiliu Zamfirescu, Trandafir Djuvara, bunicul meu. Se încercase la poezie în tinereţe, ca tot românul. Apoi, intrat de timpuriu în carieră, făcuse o muncă de interes obştesc, publicând în 1888 prima culegere de Tratate şi Convenţiuni ale României. Dar adevărata operă de scriitor nu va face decât când va fi... „în disponibilitate"! Hai să dezvălui aici o întâmplare cam trivială, dar din păcate adevărată. Suntem în 1899 sau 1900, nu mai ştiu. Djuvara era de patru ani Ministrul ţării la Constantinopol. Era pentru acea vreme, la numai 20 de ani de la ieşirea noastră de sub suzeranitatea otomană, un

post de prim rang. Numai că, divorţat şi cam sensibil la farmecele sexului opus, se apucă să pună coarne ambasadorului Germaniei imperiale! Cum nu-i putea suferi pe nemţi şi-o fi zis că face un act de patriotism – şi s-o fi şi lăudat – *horresco referens!* Primeşte atunci regele Carol o telegramă furibundă de la Kaiser că reprezentantul său la Constantinopol a îndrăznit să ridiculizeze Reich-ul german. Djuvara e rechemat a doua zi şi *stă zece ani* în disponibilitate. Regele să nu-l mai vadă în ochi. N-a scăpat de această ostracizare decât după ce frate-său mezin, Alexandru, ajunge ministru de Externe în 1909 şi se roagă de Suveran să-l ierte pe „nenea Trandafir" – care, iertat, este trimis într-un post mai modest, la Bruxelles. Am dat odinioară, într-un vechi scrin, de ciorna poeziei cu care Alexandru Djuvara îl înştiinţa pe frate-său de vestea bună. Din păcate ţin minte numai primele versuri:

«Na şi mie
Na şi ţie
Numai Domnul să ne ţie
Veşnic în diplomaţie...»

Dar iată că pozna şi pedeapsa ce i-a urmat sunt la originea singurei lucrări cu adevărat de valoare, cu care să-i rămână numele cunoscut: după minuţioase cercetări în marile biblioteci din Occident, a publicat în 1914 – momentul nu putea fi mai potrivit – o lucrare originală de istorie diplomatică, *Cent projets de partage de la Turquie,* care e citată de atunci în bibliografia tuturor lucrărilor mai importante asupra Imperiului otoman, şi care a fost tradusă în turceşte 50 de ani după moartea autorului. Trandafir Djuvara a lăsat şi Memorii *(Mes missions diplomatiques),* prea edulcorate pentru a prezenta interes.

Avem în schimb câteva lucrări de mare interes, lăsate de diplomaţi din generaţia următoare, adică din perioada interbelică.

În primul rând, cele două cărţi care au făcut faima internaţională a lui Grigore Gafencu, *Preliminaires de la guerre à l'Est,* şi *Les derniers jours de l'Europe.* Îl putem însă clasa pe Gafencu printre „diplomaţi"? E ministru de Externe doar un an şi jumătate (1938–1940) şi ministru la Moscova un an (1940–1941). A trecut în cerul diplomaţiei româneşti ca un meteor, ca o cometă. Dar o cometă sclipitoare şi coada cometei a continuat vreme lungă să lumineze cerul României exilate. Prestigiul lui n-a fost egalat – nu numai în sânul diasporei româneşti, dar, cred să pot afirma, nici printre reprezentanţii celorlalte emigraţii de dincolo de Cortina de fier.

Cărţi de netăgăduit interes pentru istoria noastră diplomatică din perioada interbelică şi din timpul războiului, dar mai puţin „briliante" decât ale lui Gafencu, au scris trei dintre cei mai buni diplomaţi ai noştri din acea epocă: Frederic Nanu, *Politica externă a României, 1919–1933* – (scrisă în englezeşte şi aflată în manuscris la Library of Congress, la Washington, dar din fericire tradusă în româneşte în 1993 la Institutul European Iaşi); Alexandru Cretzianu, *Lost Opportunities,* unde critică politica anglo-americană faţă de ţările din estul şi sud-estul Europei în timpul războiului; şi ceva mai pe urmă, o lucrare colectivă, cu un grup de tineri diplomaţi din jurul lui, *Captive Romania. A Decade of Soviet Rule,* Londra, 1956. Din punctul de vedere al amănuntelor politicii noastre internaţionale, cele mai vii şi interesante îmi par a fi Memoriile fostului ministru la Roma şi Berlin în ajunul războiului, Raoul Bossy, apărute în două volume, în 1993, la Ed. Humanitas sub titlul: *Amintiri din viaţa diplomatică.* N-aş vrea să omit, din aceeaşi generaţie de diplomaţi, pe Gheorghe Crutzescu care ne-a lăsat o singură operă, însă încântătoare, fără legătură cu „cariera", o evocare a vechiului Bucureşti, intitulată *Podul Mogoşoaiei* (cartea a fost reeditată de curând). Fratele lui, Radu Crutzescu, făcuse tot la Externe o carieră mai strălucită (când am intrat prin concurs la Externe, în 1943, trei erau mai vârstnici consideraţi ca fruntaşii diplomaţiei noastre de carieră: Alexandru Cretzianu, Radu Crutzescu şi Raoul Bossy), dar nu ne-a lăsat decât editarea savuroaselor memorii ale bunicului său matern, colonelul Lăcusteanu, „reacţionarul" cam naiv şi obtuz din epoca paşoptistă.

(Ultimele nume evocate îmi inspiră o scurtă digresiune – încă una – înainte de a încheia. Cretzianu, Crutzescu, Bossy... Pe unii îi supără aceste ortografii „neconforme", „necorespunzătoare". – Ce nu scrii, dom'le, ca toată lumea? – şi unii chiar trec la fapte. Gata: pe ăia îi cheamă Creţeanu, Cruţescu, Bosi – ar trebui de fapt să scrie Bosie, că aşa-l chema la începutul veacului trecut – dacă-l credem pe paharnicul Constantin Sion – pe boiernaşul moldovean care şi-a franţuzit numele în Bossy. Staţi fraţilor: patronimele, numele de familie, sunt bun propriu, au o istorie. Toate ortografiile astea bizare datează de dinaintea adoptării oficiale a alfabetului latin în anii 1860. Mai era şi mania „occidentalizării": Rusu devine Russo, Negruţ, Negruzzi, Sînjorj, Saint-Georges, Bosie, Bossy – ai tu voie acum să cenzurezi aceste nume, unele din ele devenite ilustre? Şi de ce? Că-i mai „românesc"? Adică fanarioţii Karadja care şi-au românizat numele în Caragea, s-au făcut mai români decât Sturdza, Kretzulescu, Kogălniceanu, Korne – şi Djuvara, dacă-mi daţi voie, care au păstrat o ortografie de dinaintea adoptării alfabetului latin? Păi dacă-i vorba de românizare, de ce să nu ne întoarcem cu două veacuri în urmă, când drăguţul de vornic Alecu Beldiman tălmăcea romanul Abatelui Prévost, *Istoria cavalerului De Grie şi a iubitei sale Manon Lesco.* Şi de ce să nu ne aliniem după prietenii noştri de la Moscova şi de la Belgrad – că ne-am mai aliniat şi în alte ocazii – şi să vorbim de Jorj Clemanso, Uinstîn Ciărcil, Duiat Aizănhauăr etc. Ce grabă avem să intrăm în Europa? Nu: patronimele sunt o proprietate privată care trebuie să scape de naţionalizare).

Închei. Spuneam, în treacăt la început, că meseria diplomatului a suferit, în ultimele decenii, schimbări radicale. E urmarea mutaţiei intervenite în contextul internaţional şi progreselor din domeniul comunicaţiilor. Ambasadorul nu mai este, ca în veacul trecut, reprezentantul într-un stat străin, printre vreo zece-douăzeci de alţi şefi de misiune, a unui suveran sau şef de stat. Personaj prestigios, respectat, foarte sus plasat pe scara socială. Adaug că mai era – de la Congresul de la Viena în 1815, şi până după al doilea război mondial – şi ierarhia gradelor: ambasadori nu puteau trimite, între ele, decât marile puteri (Statele Unite n-au avut ambasadori decât după primul război mondial!). Ţările mici şi mijlocii nu primeau şi nu trimiteau, decât miniştri plenipotenţiari. Şi mai erau, sub rangul lor, şi însărcinaţii cu Afaceri şi agenţii diplomatici. Această ierarhie, foarte puţin egalitară, făcea din ambasadori nişte domni foarte moţaţi în societatea internaţională. Astăzi avem în fiecare capitală vreo 120–130 de ambasadori veniţi din cele patru colţuri ale lumii, de la Statele Unite şi Rusia până la Guineea-Papuasia şi Insulele Fidji.

Apoi a intervenit revoluţia în domeniul comunicaţiilor. Prin telefon şi fax, ministrul de Externe dă zilnic ambasadorului instrucţiuni, iar când se iveşte un moment mai important, ia avionul supersonic şi vine în persoană în ţara respectivă, peste capul ambasadorului. Ba, dacă e vorba de semnat vreun tratat, se deplasează chiar primul ministru sau şeful statului. Ambasadorul a devenit un funcţionar de nivel mediu, hărţuit de birocraţie, şi rarele lui momente de pretinsă destindere le petrece în picioare, cu o cupă de şampanie în mână, prin mulţimea care se înghesuie la recepţiile celor 120 sau 130 de ambasade străine, de Ziua lor Naţională. E un om trudit, chinuit. Cred că, să vrea, şi nu i-ar mai arde de literatură.

Mai joacă şi celălalt criteriu pomenit mai sus, şi care decurge firesc din schimbările menţionate: sfârşitul recrutării „elitiste" a diplomatului.

Desigur vor fi excepţii. Lumea-i plină de minuni. Aştept cu nerăbdare dezvăluirea talentelor literare care ar fi înflorit în sânul nomenclaturii noastre diplomatice din ultimii 50 de ani.

Neagu DJUVARA

10. 210

DEPĂRTĂRI ȘI ÎNTOARCERI

– un diplomat de carieră: AL. D. ZAMFIRESCU –

Dacă unii oameni au avut la un moment dat un regret în privința meseriei lor („mai bine făceam altceva"), tatăl meu, Alexandru Duiliu Zamfirescu, pe scurt ADZ, a fost omul carierei îmbrățișate la 26 de ani, când a trecut concursul și a intrat în diplomație ca atașat de legație. ADZ a parcurs toate gradele, până la „Ministru Plenipotențiar și trimis extraordinar al Maestății Sale Regelui", titlul șefului de misiune înainte de generalizarea denumirii de „ambasador".

Când afirm, gândindu-mă înapoi, că ADZ era destinat „carierei", mă refer atât la unele trăsături de caracter, cât și la mediul familiar și cultural în care a crescut. Scriitorul Duiliu Zamfirescu se afla în post la legația României de la Roma în 1892 când s-a născut aici fiul său mai mare. Cu doi ani mai devreme, Duiliu Zamfirescu se căsătorise cu o italiancă, Enrichetta Allievi, fiica lui Antonio Allievi, o personalitate în viața politică și economică italiană, om întreprinzător, fondatorul Băncii Comerciale italiene, ajuns mai târziu senator.

ADZ a copilărit în mediul italian. A urmat primele clase secundare la liceul francez Chateaubriand din Roma, înființat atunci și care există și azi. Ultimele clase de liceu și bacalaureatul le-a absolvit la liceul Jeanson de Sailly la Paris, după care și-a trecut licența în Istorie și Geografie la Sorbona, studiind în paralel Dreptul, pe care l-a întrerupt pentru a se înrola voluntar în războiul balcanic din 1913, terminându-l ulterior la București. ADZ vorbea, prin forța lucrurilor, italienește ca un italian – cultura lui era însă predominant franceză. Mai târziu, trăind mulți ani în post la Berlin, a vorbit bine germana, pentru care avea o ușurință neașteptată la un om de cultură esențial latină. Engleza o practica din amuzament, apreciind la englezi simțul înnăscut al comediei și al umorului.

Cu toate că s-a format într-un mediu străin, nu era nici o umbră de înstrăinare la acest român occidentalizat, așa cum te-ai fi putut aștepta. Vorbea perfect românește și se simțea român. Lucruri explicabile, desigur, prin puternicul ascendent patern asupra lui. Întoarcerile în țară (a trăit aproximativ jumătate din viața lui în străinătate) erau întoarceri *acasă*. Regăsea România, casa de la vie, în aceeași stare de spirit pe care Duiliu Zamfirescu o evocă în scrisorile către Titu Maiorescu, unde vorbește despre sentimentul regăsirii peisajelor familiare și a oamenilor, care îi stăpâneau de departe memoria și imaginația de scriitor. Când te gândești că *Viața la Țară* a fost redactată la Bruxelles, că Duiliu Zamfirescu și-a scris opera, exclusiv în limba română, mai mult, că în cei 16 ani petrecuți în afara țării nu a avut nici un moment ambiția de-a deveni scriitor italian sau francez, realizezi de la cine a moștenit ADZ fibra românească. Legătura rămasă constantă cu Italia, a doua lui patrie, a fost un sentiment cu atât mai firesc, cu cât Duiliu Zamfirescu el însuși împărtășea pasiunea Italiei.

Personalitatea și exemplul tatălui au influențat fără îndoială și orientarea fiului spre diplomație. ADZ a preluat într-un fel urmarea, consacrându-se aceluiași scop: servirea intereselor țării peste hotare. Două generații de diplomați pe care ești tentat să le compari. De-a lungul carierei sale, Duiliu Zamfirescu a reprezentat o țară de curând născută ca putere independentă, Principatele Unite sub domnia regelui Carol I, și a trăit

La Berlin, în 1929, călare pe DRAGA, în Tiergarten

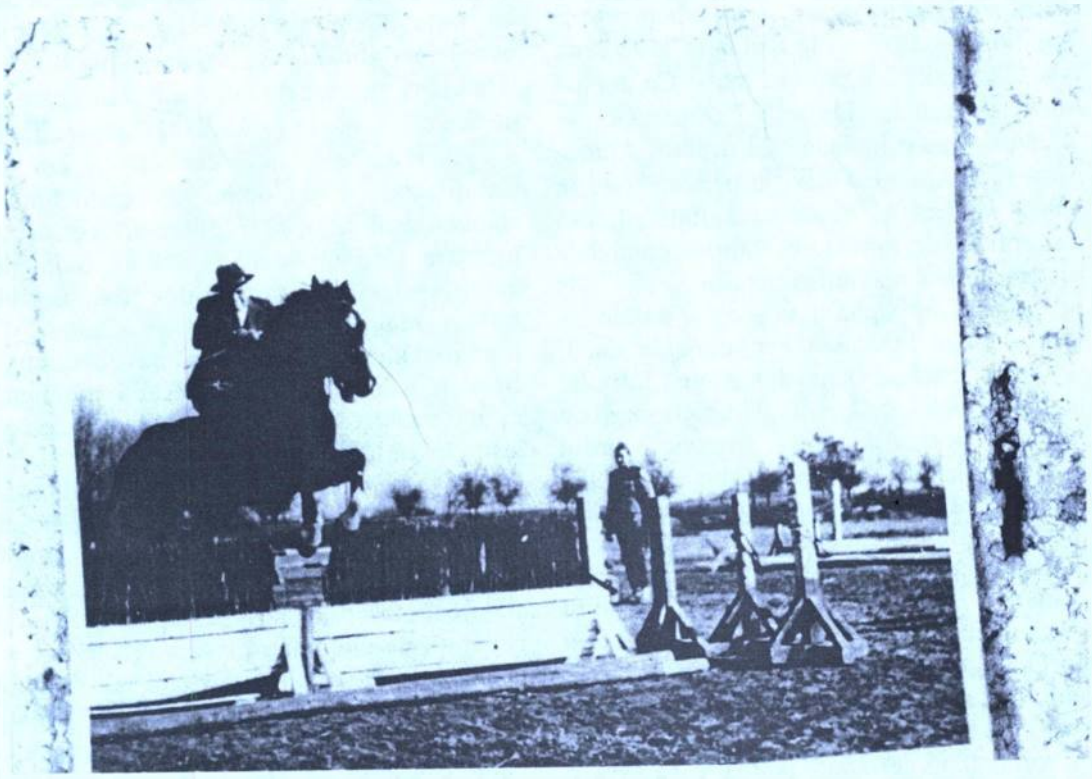

În 1960, la Centrul Militar de călărie de la Biserica Floreasca (fostele grajduri Negroponte)

La Roma, în 1919, călare pe MICU (numit astfel în amintirea calului pe care-l avusese în război.

La Centrul Militar de călărie

pentru a vedea realizată întregirea României. ADZ a cunoscut România Mare dintre cele două războaie, importantă prin dimensiunile ei, un context politic internațional nou, în care era chemată să joace un rol pe eșichierul european – și a fost martorul nebănuitei drame istorice pe care secolul XX o rezerva aceleiași Românii abia ieșite la lumină, al doilea război mondial și instaurarea dictaturii totalitare impuse de Moscova. Două destine sub semnul diplomației și al scrisului. Duiliu Zamfirescu a avut vocația unui mare scriitor intrat în diplomație, ADZ, aceea de diplomat care a iubit și a practicat scrisul. Două cariere paralele, divergente prin destinul a două generații de români: prima, pe calea ascendentă a împlinirilor istorice după primul război, a doua, martoră a momentului fericit, anii interbelici, anii tuturor speranțelor – apoi a sfârșitului României tradiționale.

ADZ și-a făcut ucenicia ca atașat de legație la Roma în 1921-22 și a petrecut cea mai mare parte a anilor 20 ca secretar II și I la Berlin. „Însărcinat cu afaceri la Haga" în 1930-32, a fost numit după aceea ministru succesiv la Rio de Janeiro, Lisabona, Varșovia, Roma și Copenhaga. Încercând să cuprind cu gândul câteva momente din cariera sa, reținem din cele mărturisite de el, că ADZ n-a uitat niciodată perioada berlineză sub Republica de la Weimar, anii care au precedat venirea la putere a nazismului. Tânărul, pe atunci, și fercheșul secretar de legație gusta din plin fascinația acelui Berlin, a contrastelor între ruinele războiului și strălucirea culturii de avangardă, teatrele, cabaretele, cinematograful marilor creatori germani, în general viața la care contribuiau, între alții, mulți artiști ruși fugiți de revoluție – în timp ce în profunzimile poporului german mizeria impusă de condițiile Tratatului de la Versailles pregătea ascensiunea unui demagog încins cu o aureolă fatală. Cele văzute atunci i-au rămas profund întipărite în memorie.

După Berlin și Haga, Nicolae Titulescu, pe atunci ministru de Externe și prieten personal, l-a numit pe ADZ ministru în Brazilia. Până în acel moment, nu exista legație a României la Rio de Janeiro. Lui ADZ i s-a încredințat inițierea legăturilor diplomatice și misiunea de-a instala noua legație. Pe atunci (1934-35), America de Sud era un continent foarte îndepărtat, primele linii aeriene nu zburau încă fără escală pe asemenea distanțe. Traversarea Oceanului Atlantic pe vapor, de la Trieste până la Rio, a durat 15 zile. ADZ s-a deplasat cu întreaga familie, inclusiv cu Gheorghe și Ștefan respectiv șofer și valet, și cu guvernanta noastră, mult iubita Francesca (italianca românizată), zisă „doda". Brazilia a lăsat urme neșterse în amintirea familiei. Fotografiile golfului din Rio, peisajele cu palmieri, cutiile cu fluturi albaștri, pe atunci curiozități prețioase, au zăbovit multă vreme în camera copiilor Zamfirescu. ADZ s-a simțit bine în Brazilia. Ospitalitatea prietenilor brazilieni, programul de lucru în funcție de climat agreabil, călăria (caii au fost pasiunea lui) în pădurea tropicală – într-un cuvânt viața la tropice, conveneau temperamentului său meridional. Se gândea chiar să-și cumpere o proprietate undeva lângă Rio, dacă mama s-ar fi putut obișnui cu clima și cu ideea că nu trăia – după cum spunea, uitându-se, pe harta Americii de Sud – „cu capul în jos"! Din punct de vedere diplomatic, a fost o misiune reușită, dovadă numirea sa ulterior în posturi de răspundere în Europa, mă refer în special la Varșovia și la Roma.

Misiunea în Polonia (1937–38) a avut loc într-un moment în care situația politică în Europa, amenințată de ambițiile Germaniei hitleriste, se agrava. Printre puținele documente interesante din arhiva MAE, figurează telegrame de la Varșovia din care se desprinde problema relațiilor Poloniei cu țările din Mica Înțelegere (La Petite Entente), pactul de alianță între România, Iugoslavia și Cehoslovacia. Mica–Înțelegere era contracarată de politica poloneză, condusă de ministrul de Externe Beck, favorabil apropierii de Germania, în timp ce politica țărilor din Mica Înțelegere, în special România, se afla sub influența

File de album *

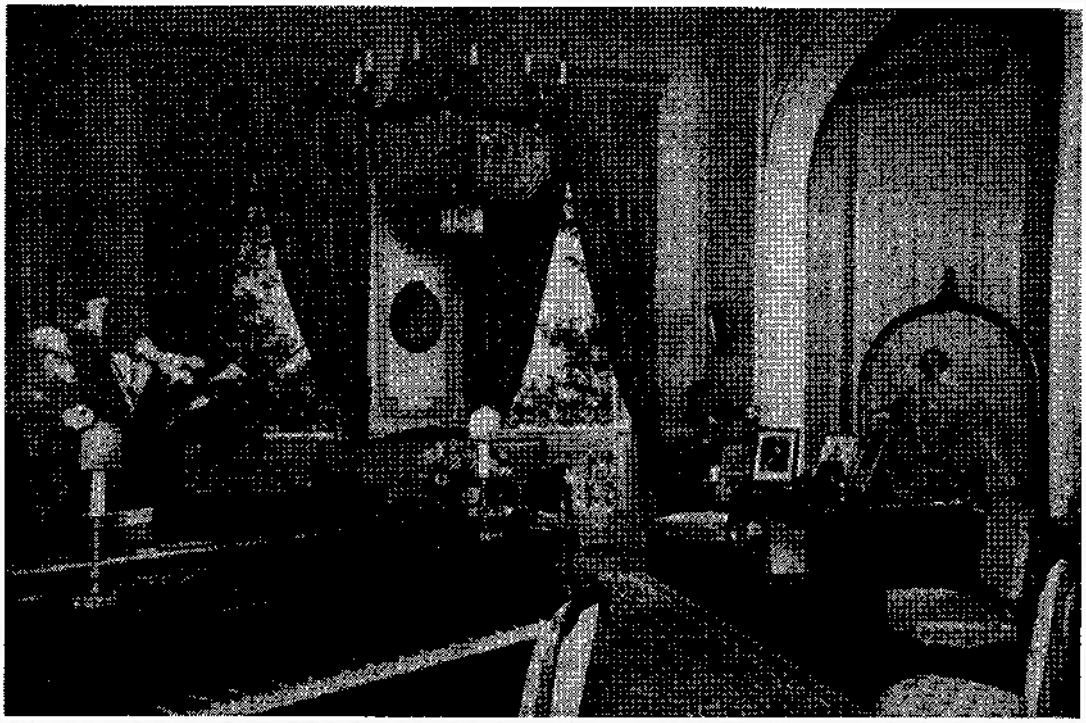

Salonul mic al Legaţiei Române
de la Rio de Janeiro

Recepţie cu prilejul vizitei regelui Carol al II-lea la Legaţia Română din Varşovia în 1938. De la dreapta la stânga: Ministrul Poloniei la Bucureşti, soţia acestuia, Ministrul Afacerilor Externe Beck, d-na Lucia Zamfirescu, Edwina Beck şi Zamfirescu.

* Explicaţiile foto se datorează d-lui Lascăr Zamfirescu, fiul lui Alexandru Duiliu Zamfirescu.

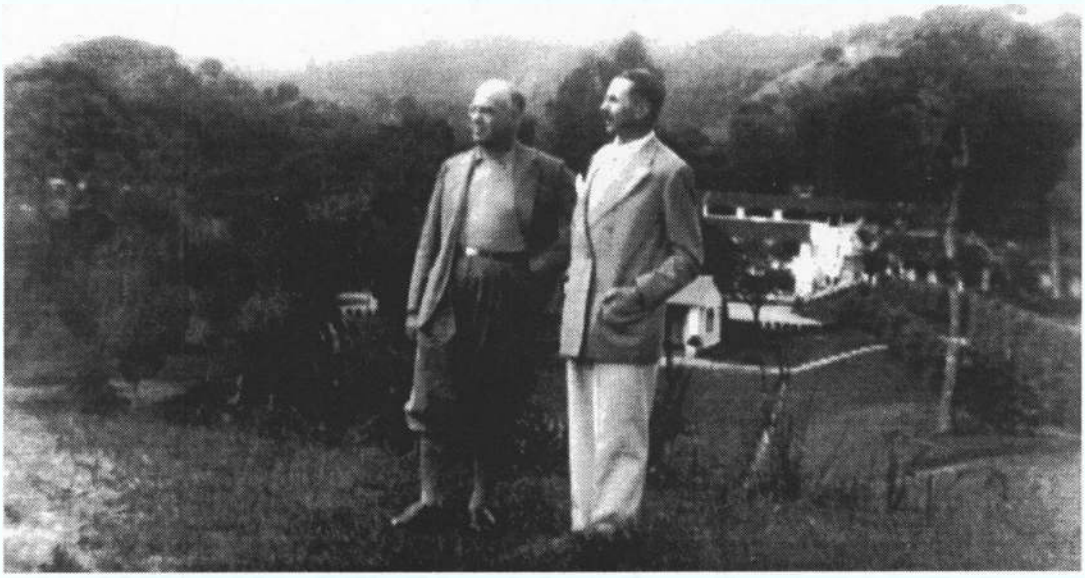

Zamfirescu şi Szwagnowski la Theresopolis
(complex turistic ţinut de o familie de cehi)

La Haga, la Hotel de Indes,
cu prilejul vizitei Prim Ministrului român Mironescu

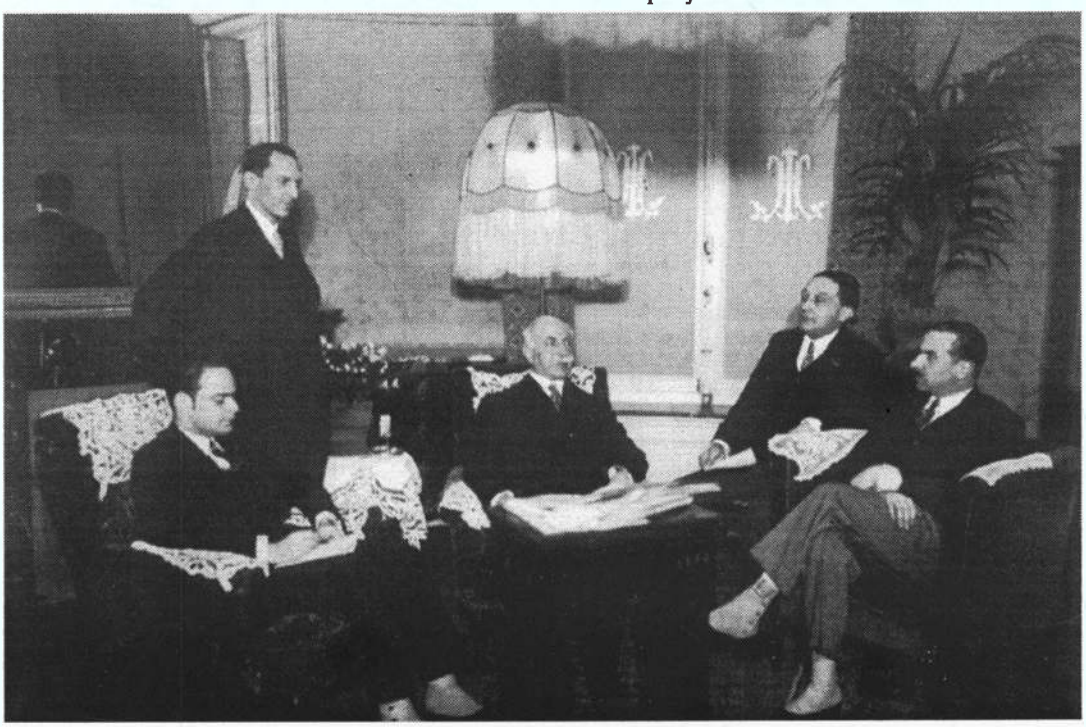

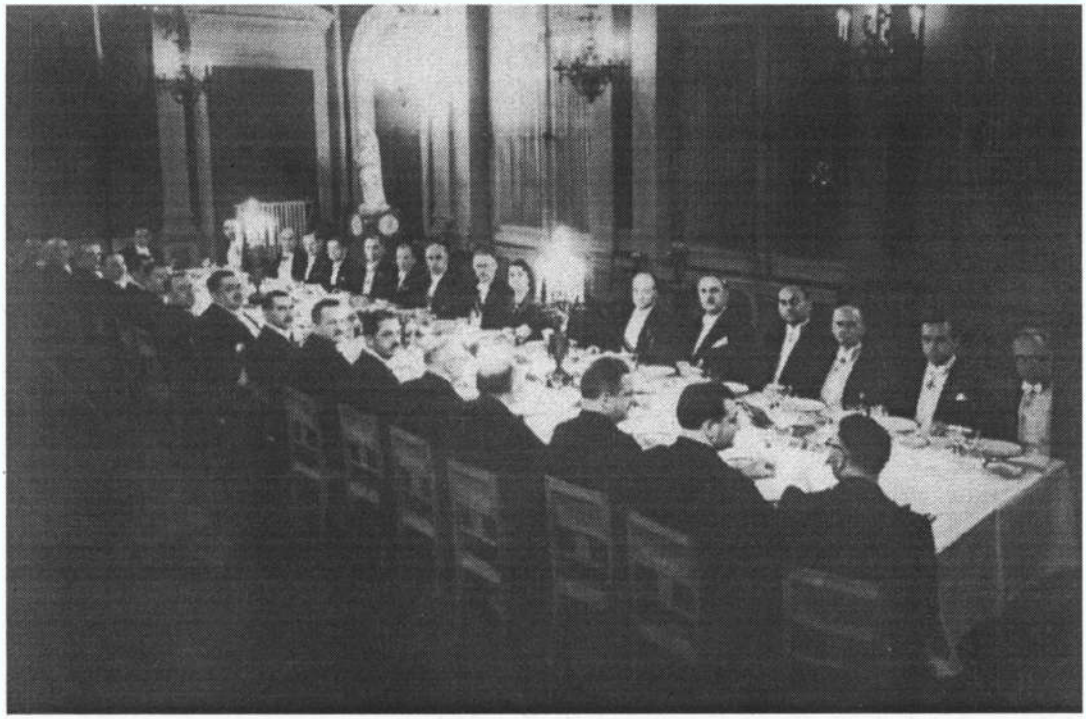

Varşovia: dineu oferit de Ministerul Afacerilor Străine în onoarea delegaţiei române a Presei (singura femeie de la masă – Micaela Catargi, Ministru Secretar de Stat la Propagandă)

Recepţie în cinstea echipei române învingătoare la Concursul hipic (Varşovia, 1937). La dreapta lui Zamfirescu stă ataşatul militar al Legaţiei, la stânga col. Chirculescu – conducătorul echipei (al doilea din stânga: Ţopescu, tatăl comentatorului TV)

În 1937, la Focşani, cu familia,
la dezvelirea bustului lui Duiliu Zamfirescu

În 1930, la plecare din Amsterdam, cu linia FARMAN
(vestită marcă de avioane în anii '30)

Vizita Patriarhului Miron Cristea
la Legaţia Română din Varşovia, în 1937

Recepţie pentru delegaţia Ministerului Armatei

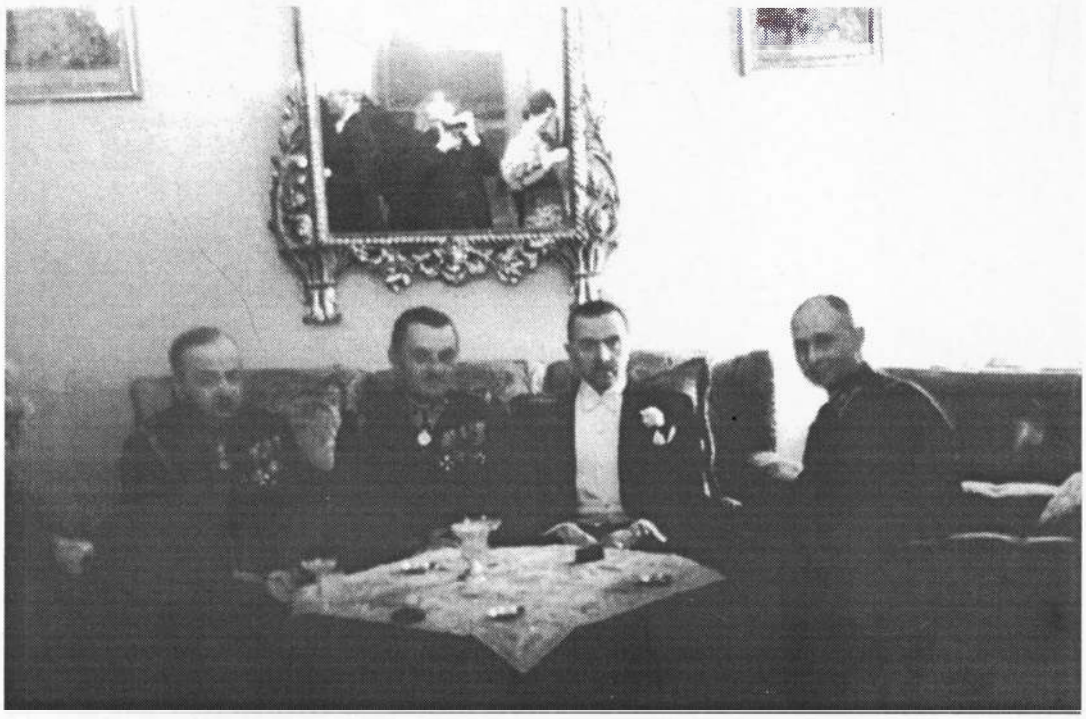

SALA DE
LECTURĂ

Varşovia, 1937:
Lucia Zamfirescu
(în stânga)
împreună cu domnul
şi doamna Szembeck

Varşovia, 1937: la Concursul Hipic Internaţional
(unde echipa României a devenit campioană mondială),
în tribuna oficială.

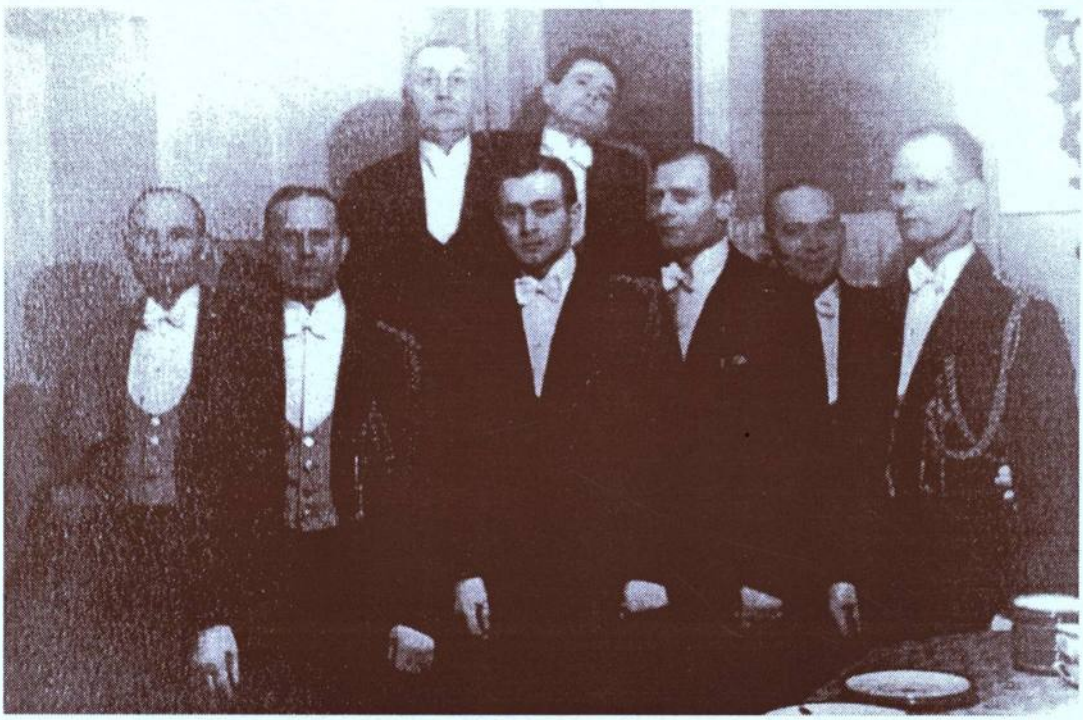

Personalul de Serviciu la Recepţia Oficială
a M.S. Regelui Carol al II-lea
(al patrulea din stânga: Ştefan Singer,
valetul „de-o viaţă" al lui Zamfirescu)

Conferinţă la Palatul Păcii (Tribunalul Internaţional de la Haga)

11.018.

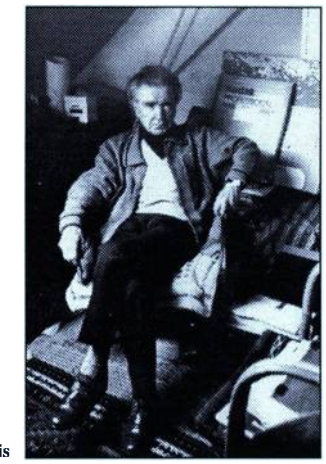

Coperta IV:

Emil Cioran
în apartamentul său din Paris

Colectivul redacţional:

Redactor şef:
Alexandru CONDEESCU

Redactor şef adjunct:
Ruxandra MIHĂILĂ

Redactori:
Ofelia CREŢIA
Florentin POPESCU
Saviana STĂNESCU
(responsabil de număr)

Muzeograf:
Aurelia DUMITRAŞCU

Viziunea grafică:
Mircea DUMITRESCU

Tehnoredactor:
Otto Paraschiv NECŞOIU

Fotoreproduceri:
Ion ŞERBAN

Tehnoredactare computerizată:
Rodica ŞERBAN

Preţ: 25.000 lei

Casa de Editură SEMNE

Cititorii din ţară îşi pot procura revista
adresându-se Librăriei Muzeului Literaturii Române,
Bucureşti, Bd. Dacia nr. 12, cod 71.116.
Abonamentele se pot face şi direct la redacţie,
pe adresa menţionată sau în contul 50079526670,
la Trezoreria Statului Sector 1.
Costul unui abonament anual: 100.000 lei

MANUSCRIPTUM

* Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit *

«În culmea celei mai teribile desnădejdi, mă apucă bucuria de a avea un destin, de a trăi o viaţă cu morţi şi transfigurări succesive, de a face din fiecare clipă o răspântie. Şi sunt mândru că viaţa mea începe cu moartea, cu deosebire de viaţa majorităţii oamenilor care sfârşesc. Eu simt moartea în trecut, iar viitorul îl văd ca pe un fel de iluminare personală.

(Emil Cioran către Petru Comarnescu)

